

بودان خملنیتسکی

(۱۶۵۷-۱۵۹۵)

بودان خملنیتسکی،
بنیانگذار
نخستین دولت
اوکراین و
رهبر قزاقها
که اشعار حماسی
بسیاری
در وصفش
سروده‌اند.

یاروسلاو عیسایوویچ

زبان قزاقها به معنای «فرمانده کل» یا «سرکرده» (خود برگزیدند. او چندین شورش قزاقها را رهبری کرد.

بودان خملنیتسکی، که استاد تاکتیک، سیاستمداری برجسته و دیپلماتی ورزیده بود، با تاتارهای کریمه پیمان مهمی بست که به پیروزیهای بزرگ او بر لهستان انجامید. پس از این پیروزیها مذاکرات صلح را آغاز کرد. او در مقام رهبر نیرویی که تنها می‌کوشید استقلال خود را به دست آورد، در ابتدا تمایلی به گسترش ارضی یا تسلط سیاسی نشان نداد. اما، با گذشت زمان، موقعیت قزاقها دشوارتر شد و برای به چنگ آوردن چند ناحیه از لهستان یک رشته جنگ و پیکار درگرفت. حکومت اوکراین، به رهبری خملنیتسکی، که رهبر سیاسی و مدیر برجسته‌ای بود، تأسیس شد.

دولت اوکراین با هدف تداوم «روس کیف» تشکیل شد. قدرت حکومت مرکزی به مقامات محلی واگذار شد و خملنیتسکی، در شهرهای اوکراین نظام اداره خودمختار شهری، معروف به قانون ماگدبورگ (شهری در آلمان، که نخستین بار با چنین نظامی اداره شد) را معمول کرد.

با وجود آشوب زمانه، خملنیتسکی به گسترش فرهنگ در کشور توجه زیادی نشان داد و بخصوص به دیرها، که در آن زمان مرکز آموزش و چاپ کتابها بودند، کمکهای مالی و امتیازات متعددی اعطا کرد. بولوس حلبی، از همراهان ماکاریوس سوم، بطرک انطاکیه، در هنگام عبور از اوکراین، به سمت مسکو حیرت و شگفتی خود را چنین شرح می‌دهد: «همه [قزاقها]، از جمله زنان و دختران، به استثنای عده‌ای معدود، خواندن و نوشتن را می‌دانند و با دعاها و سرودهای کلیسا آشنا هستند. از آن گذشته، کشیشان به یتیمان آموزش می‌دهند و نمی‌گذارند که در خیابانها از سر جهل ولگردی پیشه کنند».

با این وصف، دورنمای این دولت جدید مساعد نبود. اوکراین در محاصره کشورهای مقتدر بود و تاتارهای کریمه پس از تحمل شکستی سخت به سوی لهستان روی آوردند و خملنیتسکی به ناگزیر در جستجوی متحدان تازه‌ای برآمد. در ۱۶۵۴، در عوض شناسایی حاکمیت تزار بر اوکراین، از کمک نظامی مسکووی برخوردار شد، اما هنگامی که دریافت مسکووی در صدد محدود کردن اختیارات اوکراین است، با سوئد که در آن زمان با لهستان و روسیه در جنگ بود، پیمان بست. در ۱۶۵۷ خملنیتسکی در گذشت بی آنکه توانسته باشد توازن قوا را به نفع اوکراین برقرار سازد. هیچ یک از همتانهای بعدی نیز نتوانستند به این هدف دست یابند.

در نیمه نخست قرن هفدهم سرزمینی که امروز اوکراین نام دارد در آتش طغیان قزاقها، ساکنان جنگجویی که در استپهای پهناور میان قلمروهای تحت سلطه حکومت لهستان و خانات کریمه به سر می‌بردند، شعله‌ور بود. شاخص‌ترین چهره این طغیان، بودان خملنیتسکی، در عرصه سیاسی این بخش از اروپا، اثری ژرف و ماندگار از خود به جای گذاشت.

سرزمین اوکراین، هسته اصلی دولت قرون وسطایی کیف، که مورخان آن را به نام «روس کیف» می‌شناسند، میعادگاه بازرگانان اروپای غربی، شرق و امپراتوری بیزانس بود. این سرزمین، در اوایل قرن سیزدهم، زیر فشار یورشهای قبایل صحرائنشین و رقیبان داخلی، به چندین و چند قلمرو شاهزاده‌نشین تقسیم شد. بزرگترین این شاهزاده‌نشینها، گالیسیا - ولهینیا، پس از دورانی از استقلال نسبی و مقاومت در مقابل فاتحان مغول، تحت سلطه لهستان قرار گرفت. برخی از این شاهزاده‌نشینها زیر نفوذ دوک بزرگ لیتوانی بودند، تا پس از اتحاد لوبلین در ۱۵۶۹ به لهستان پیوستند. در اوایل قرن هفدهم، ستم اشراف کاتولیک لهستان بر دهقانان ارتدکس اوکراین، به تنشهای اجتماعی، قومی و مذهبی دامن زد و شعله شورشهایی را برافروخت که قزاقان در آنها نقش برجسته‌ای داشتند.

قزاقان، این مدافعان پرشور «آزادیهای دیرین» و پیروان مذهب ارتدکس، در پناه تندابهای دنیپر نیروهای خود را سازماندهی کردند (سازمان معروف به زاپورویان سیچ Zaporozhian Sich، یعنی «استحکامات پشت تندابها») و بودان خملنیتسکی، افسری از نجبای اوکراین، را به عنوان هتمان (hetman) در